

НАРОДНОМУЗИЧНЕ ВИКОНАВСТВО

УДК 787.071.1(477.86) “1927/2007” Ю.КНИШУК

**ШТРИХИ ДО ТВОРЧОГО ПОРТРЕТА
ЛІДЕРА-СКРИПАЛЯ ЮРІЯ КНИШУКА (“ШТУДЕРА”)****Богдан ЯРЕМКО**

*Кафедра музичного фольклору
Рівненський державний гуманітарний університет,
бул. М. Хвильового, 7, 33028 Рівне, Україна,
тел.: (80362)633174, e-mail: bojar@mail.rv.ua*

На основі інформації, отриманої від самого музиканта та його колег, викладено історію становлення і 45-річний творчий шлях видатного гуцульського скрипаля та “концертмейстера” весільної капели села Космач Косівського району Івано-Франківської області Юрія Книшук (“Штудера”) (1927–2007).

Ключові слова: народний скрипаль, Юрій Книшук (“Штудер”), Гуцульщина, іструментальна музика.

У селі Космач і сусідніх поселеннях Косівського району Івано-Франківської області упродовж 45 років (з кінця 1940-х до кінця 1994 років) одним з-поміж загальноновизнаних лідерів-скрипалів (“скрипністів”) “середньої генерації” (термін Б. Котюка; далі – *Б. К.*) [1, с. 33] був Юрій Михайлович Книшук (“Штудер”¹, 1927–2007; присілок Багна Андрійцево). Його капела (“партія”) творчо конкурувала з капелами, якими керували такі талановиті скрипалі, як Михайло Слочак (“Федорин”, 1913–2003; село Космач, присілок Русіпр), Михайло Жолобчук (1927 р. н.; селище Ворохта), Кирило Линдюк (“Вітишин”, 1929–2003; село Космач, Люча) [5; 8; 9].

Для реконструкції творчого портрета талановитого скрипаля Юрія Книшук, який лишився в пам’яті односельців і колег поважною, совісною, інтелігентною й безкорисливою людиною, автор статті спирається на інформацію, отриману від доньки славетного космацького музиканта Василя Пожоджука (“Генца”, 1899–1991) Марії Габорак (1938 р. н.; присілок Центр; див.: Список інформантів – далі СІ. – № 5), також від учасників книшуківської капели й окремих космацьких музик, зокрема таких, як Петро Мохначук (1955 р. н.; присілок Клифа), Василь Бербеничук (“Трицачишин”, 1950 р. н.; присілок Погір), Юрій Самокішук (“Пикуревський”,

¹ Прізвисько “Штудер” батько дав синові, мотивуючи тим, що в дитинстві Юрко захоплювався різною ремісничою діяльністю (бондарством, столяркою), а не дитячими розвагами, через що за ним так і залишилося вказане назвисько. Додамо, що німецьке слово “штудер” означає “вивчення, студювання, навчання”, а стосовно Юрія Книшук визначається як “допитливий”, тобто схильний навчатися тому, до чого його тягне.

1947 р. н.; присілок Клифа), Богдан Костюк (1955 р. н.; присілки Завоєли і Центр).

Юрій Книшук (“Штудер”) народився у 1927 році в бондарсько-будівничій родині села Космач. Його батько, Михайло Васильович Книшук (“Далаб’юк”, 1901–2003; присілок Багна Андрійцево), був відомим виготовлювачем різноманітного дерев’яного посуду, майстром-столяром. Мати, Параска Петрівна Книшук (дівоче прізвище Кукучак, а прізвисько “Савчишина”, 1907–1997; присілок Плаюци) була писанкаркою, вишивальницею, весільною свашкою.

Перше бажання доторкнутися до струн скрипки виявилось у маленького Юрка у шестирічному віці. Поштовхом до слухання і перших спроб відтворення на скрипці мелодій співанок стали мамині пісні, які зачарували сина і дали наснагу почуті пісенні мелодії підбирати на слух. Окрім того, музичні враження у малого хлопця збагачувалися через те, що в усіх присілках Космача звучали співанки, мелодії фуярки і скрипки, проводилися “вечорниці” і хрестини, а на Новий рік відбувалися “коледі і розколеді”, які не обходилися без урочистих сигналів трембіти, святкового колядування, дзвінко-іскристих гуцульських танців. І все це чув і співпереживав малий Юрко. Підростаючи, він усе більше занурювався у дивовижний музично-обрядовий світ і в 12 років вже брав посильну участь як скрипаль у гуцульському обряді колядування. Батьки тішилися скрипковими успіхами сина і всіляко підтримували його інтерес до музики, а тато навіть сам виготовив для нього скрипку. Юний Юрко пройшов добру школу самостійного оволодіння інструментом, обслуговуючи, як скрипаль або учасник капели, “вечорниці”, хрестини, “коледі” і “розколеді”. У 12-річному віці він супроводжував на Різдво “коледу” з дорослими (“великими”) колядниками.

Як відзначив Василь Бербеничук (СІ, № 1), завдяки гострому музикальному слуху і феноменальній пам’яті юному Юрію Книшуку достатньо було один раз прослухати мелодію, щоб тут же відтворити її на скрипці. Про яскраві музичні здібності Юрія з пістетом говорив і авторитетний у 50–60-х роках минулого століття космацький скрипаль Петро Коб’юк (“Козар”, 1918–1964) [3, с. 24–25], який приділяв увагу малолітньому “Штудеру”, граючи для нього на скрипці музику “до співу”.

У 15-річному віці Юрко почав навчатися гри на скрипці у найславетнішого гуцульського музиканта Василя Пожоджука (“Генца”) [2; 4; 6], учня космацького корифея-скрипаля “найстаршої генерації” (*термін Б. К.*) Василя Вардзарука (“Якобишина”, 1858–1941) [7], від якого “Генц” успадкував аплікатурну техніку лівої руки і манеру гри на інструменті, а також темпово-стильові риси суто “якобишинського” виконання гуцульської музики “до співу” і “до танцю”, зокрема *гуцулки і микуличинки*. Юрій Книшук, навчаючись навперемінно протягом семи років (1942–1949) у В. Пожоджука, збагатив свій скрипковий репертуар гуцульськими мелодіями, зокрема *бервінковими*, також вальсами, польками і фокстротами, удосконалив аплікатурну (“пальцовкову”) техніку лівої руки, техніку ведення смичка правою рукою, а також перейняв “генцеву” виконавську манеру гри.

Після більшовицького арешту в 1949 році В. Пожоджука (“Генца”) Юрій Михайлович почав музикувати з авторитетним космацьким скрипалем Дмитром Гудим’яком (“Гудим’ячковим”, 1887–1981), акцентуїювана виразність гри якого (“різкість гри”) надзвичайно імпонувала “Штудеру”. Неабиякий вплив на формування професійної майстерності скрипаля мало приятелювання і музикування

з винятково талановитим скрипалем Іваном Менюком (“Менівим”, 1903–1989) з Коломиї. У вишуканій грі Івана Менюка “Штудера” особливо приваблювало творення імпровізаційних каденцій (“*проба гри*”) перед виконанням задуманої музикантом скрипкової п’єси.

Окреслимо деякі професійні риси скрипаля Юрія Книшука на підставі інформації, отриманої від досвідчених музикантів-капельян Василя Бербеничука (“Грицачишина”), Петра Мохначука, Юрія Самокіщука (“Пикуревського”) та Богдана Костюка (СІ, № 1, 2, 3, 4), котрі його знали, неодноразово слухали як виконавця і капельмейстера та упродовж багатьох років були учасниками його капели. За висловленням Ю. Самокіщука, Юрова скрипка звучала сильно і гостро (“*різко*”), а Б. Костюк стверджує, що “Штудерова” скрипкова музика пронизливо й гостро (“*різко*”) звучала завдяки чіткій пульсації сильних метричних долей акцентно-динамічного ритму. За словами Б. Костюка, в музиці Книшука “*душе грала*” і нуртувала “*купа енергії*” (СІ, № 4). Згадуючи про майстерну скрипкову гру свого капельмейстера, Петро Мохначук характеризує його як музиканта, що, володіючи точною атакою звука (“*в него була різка гра*”), грав музику і “*до співу*”, і “*до танцю*” динамічно й виразно (“*сильно*”). За думкою П. Мохначука, “Штудер” був музикантом “*чисто гуцульським*”, йому вдавалося яскраво, в гуцульському стилі виконувати *аркан, верховину, голубку, коромисло, гуцулку, коледу*. Однак привнесені танці (*вальси, фокстроти, польки*) Юрій Михайлович грав без особливого бажання (“*з неохотою*”). Інтерпретовані ним мелодії, які він обробляв багатою орнаментикою, звучали “*виразно й чисто*”, з художнім смаком.

Інший авторитетний космацький мультиінструменталіст Ю. Самокіщук (СІ, № 3) засвідчив, що Ю. Книшук не любив грати молдавські мелодії, народні пісні, вальси, фокстроти, польки, привнесені до Космача із сіл Шепіт, Брустурів, Річка (СІ, № 3). А музиканти його капели, коли приходилося капельмейстеру Книшуку все ж таки їх грати, намагалися якнайяскравіше фактурно збагатити інструментальний супровід. Проте Ю. Самокіщук ствердно заявляє, що Ю. Книшук був безперечно “*файним*” музикантом, який блискучо грав і гуцульську музику “*до співу*” й “*до танцю*”, і привнесені мелодії (СІ, № 3). Василь Бербеничук (СІ, № 1), який у капелі Юрія Михайловича грав на цимбалах понад шість років, вважає його космацьким лідером-скрипалем. Як зазначив він, “Штудер” під час виконання гуцульської музики вражав дуже “*чистою інтонацією*”, досконалою аплікатурною технікою лівої руки (“*дрібненькою пальцовкою*”), “*гладеньким*” володінням смичка (“*смичок не рипів*”), динамічно-голосним (“*сильним*”) звучанням інструмента, “*ритмічною точністю*” ведення мелодії. Ю. Книшук, як і інші космацькі скрипалі, міг музикувати у будь-яких тональностях, однак віддавав перевагу тональностям D-dur і однойменній d-moll. Як згадує П. Мохначук, у 1960–1970-х роках, коли “штудерова” капела славилася популярністю, а музик у Космачі і навколишніх селах було обмаль, її постійно запрошували обслуговувати весілля. Юрія Михайловича “*весь Космач тримав в авторитеті*”, його “*скрипка говорила*”, як тільки він починав грати (“*потег смичком*”).

Як виконавця скрипкової гуцульської музики П. Мохначук ставить Ю. Книшука в один ряд зі славетним скрипалем К. Линдюком (“Вітишиним”), а Б. Костюк – з П. Коб’юком (“Козарем”). Марія Габорац, посилаючись на оцінку музикантів Космача, порівнює Юрову гру з мистецтвом скрипкового виконавства свого батька В. Пожоджука (“Тенца”), а також Д. Линдюка (“Попиччина”), Д. Гудим’яка

(“Гудим’ячкового”), М. Слочака (“Федорина”), І. Менюка (“Меніва”). Юрій Самокішук долучає Ю. Книшука до списку скрипалів, названих трьома попередніми інформантами, і ще до нього додає Л. Бойчука (“Логойду”) (1908–1987) та М. Гаврилюка (“Бартиша”). За ансамблеву злагожденість, інтонаційно-темпову виразність та яскраво-дзвінке звучання Петро Мохначук капелу Ю. Книшука вважав найкращою з-поміж усіх інших, друге місце визначаючи капелі Василя Варцаб’юка (“Брумби”, 1941–1999), у якій ансамблювали такі досвідчені музиканти, як фоярністи І. Ісайчук (“Андріішин”, 1946 р. н.) і П. Реведжук (“Шведик”, 1949–2005), цимбаліст Ю. Самокішук (“Пикурецький”) та ін.

Під час спілкування автора статті з Ю. Книшуком у вересні 2004 року було з’ясовано, що найавторитетнішими скрипалями він вважав В. Пожоджука (“Генца”), Д. Гудим’яка (“Гудим’ячкова”), П. Коб’юка (“Козара”), І. Менюка (“Меніва”), а серед цимбалістів – Д. Гудим’яка-молодшого (1929 р. н., місто Львів) та свого племінника Юрія Палійчука (1956 р. н.).

За моральною оцінкою колеґ, Ю. Книшук був людиною “*дуже совісною*” (СІ, № 1), “*безкорисливою*” (СІ, № 5), інтелігентною, яка уникала будь-яких неприємних ситуацій. Як згадує Б. Костюк, капела гуцульського маестро за все своє творче життя “*обслуговувала*” найбільшу за інших кількість весіль. А це було зумовлено тим, що він погоджувався грати на весіллях у будь-яку пору року і погоду (СІ, № 4). Б. Костюк продовжує розповідати, що Юра Книшук, не будучи “*дорогим*” музикантом, усім грав з повною віддачею, незважаючи на те, в кого відбувалося весілля, не торгувався з гасдами, коли вони оплачували гру капели дещо дешевше, ніж за попередньою угодою. Справжній музикант за своїм покликанням, у житті веселий, жартівливий й дотепний чоловік, він щиро любив “*веселити*” на весіллях гасдів і гостей (СІ, № 4), з приємністю міг розказати анекдот чи жарт, як наприклад: “*Йде баба по кладці, зустрічає дідька, який каже: “Бабо, кажи! Бог кращий чи я?” А баба каже: “Бог файний, і Вам нема хиби. Але люди вз’єли в зуби: “Дідько та дідько”*” (СІ, № 5). У вузькому колі людей капельмейстер міг жартома заспівати:

*А я свою пухляту сім раз водив поза хату,
І то було годі, восьмий раз по погоді* (СІ, № 3).

На весіллях чи інших масових сільських забавах серед горян практикувалося на знак виявлення поваги до капельмейстра-скрипаля присвятити йому таку співанку:

*Ой заграй ми, музиченько, заграй ми, заграй ми,
А ти, душко-щербетушко, файно заспівай ми* (СІ, № 5).

Учасниками капели Ю. Книшука, яка обслуговувала весілля упродовж 45 років, були такі відомі музиканти: 1949–1960 роки – фоярністи В. Івасюк (“Кацканишин”, 1934–1976), П. Петрованчук (“Рузин”, 1939 р. н.) і В. Петрованчук (1939 р. н., місто Дрогобич), цимбаліст Д. Костенюк (1920–1982), бубніст М. Габорак (1929 р. н.); 1961–1965 роки – фоярніст П. Запісяк (193?–1994), цимбаліст Д. Бербеничук (“Тричачишин”, 1907–1981), бубніст П. Бербеничук (1936 р. н.); 1966–1990 роки – цимбалісти Г. Нагірняк (1938 р. н.), В. Бербеничук (“Тричачишин”), В. Томич (“Лунджик”, 1930 р. н.; село Верхній Березів) та Д. Палійчук (1956 р. н.), бубніст В. Нагірняк (1940 р. н.), фоярніст П. Мохначук, баяністи П. Семчук (1945 р. н.; з його приходом у 1965 році в капелу баян поповнив інструментальний склад

космацьких весільних гуртів), В. Зварич (1964 р. н.), М. Книшук (1954 р. н.), бубністи В. Нагірняк (1940 р. н.) і В. Книшук (1956 р. н.), фоярніст П. Реведжук (“Шведик”).

Серед музикантів, які грали в капелі Ю. Книшука, були й такі, які виростили на одному зі славетним маестро присілку і тому мали змогу переймати від нього таємниці гри на скрипці, манеру виконання, а також давні гуцульські мелодії. Цими послідовниками й учнями “Штудера” вважаються: скрипаль і фоярніст Петро Петрованчук (“Рузин”), скрипаль Юрій Годич (“Годичів”, 1955 р. н.), скрипаль-аматор Василь Палійчук (1985 р. н.).

Географія весіль, які обслуговувала капела Ю. Книшука, була дуже просторою, охоплюючи майже всю Галицьку Гуцульщину. Це – усі 32 присілки Космача, села Шепіт, Брустурів, Шешори, Прокурава, Акрешори, Текуча, Уторопи, Яблунів, Люча, “Березови” (Середній, Нижній, Баня і Вижній) Косівського району; Чорні й Білі Ослави, Рунгури, Слобода, Нова Марківка Коломийського району; Яремче, Микуличин, Татарів, Ворохта Надвірнянського району.

Делікатно зауважимо, що гуцульський маестро Ю. Книшук, за свідченням його капелян, які грали довгі роки з ним на весіллях, ніколи не зловживав чаркою. На будь-яких масових сільських забавах він завжди з віддачею музикував для господарів і гостей. Одначе у кожної людини є непередбачені життєві обставини, які можуть перевернути її світ. Такою обставиною-зривом в особистому житті талановитого музики стала втрата двох рідних людей – дружини Параски Палійчук (1934–1991) і сина Миколи (1954–1994). Це й спричинило те, що Юрій Книшук потягнувся до “оковитої”. Відійшовши від обслуговування весіль, залишившись у своїй хаті один, як “перст”, без опіки дружини і сім’ї, в атмосфері не зовсім сприятливого людського оточення, він почав зловживати алкоголем, що невідворотно руйнувало його здоров’я і зумовило передчасний відхід з життя у 2007 році.

На закінчення резюмуємо, що лідер-скрипаль Юрій Книшук (“Штудер”) залишив на космацьких теренах вагомий слід у розвитку гуцульського ансамблевого виконавства, утверджуючи традиції скрипково-інструментального мистецтва, що заклали його попередниками і наставниками В. Вардзарук (“Якобишин”), В. Пожоджук (“Генц”), П. Коб’юк (“Козар”), Д. Гудим’як (“Гудим’ячків”), І. Менюк (“Менів”), К. Линдюк (“Вітишин”). У космачан і мешканців навколишніх поселень зберігся в пам’яті такий афористичний вираз про Юрія Книшука: “Юра до гуцульської музики – *фист майстер*” (“сильний митець”).

СПИСОК ІНФОРМАНТІВ

1. Бербеничук (“Тричачишин”) Василь Дмитрович, 1950 р. н. (село Космач, присілок Погір) – весільний цимбаліст; у капелі Ю. Книшука грав у 1965–1968, 1970–1973 роках.
2. Мохначук Петро Васильович, 1955 р. н. (сел Космач, присілок Клифа) – весільний фоярніст; у капелі Ю. Книшука ансамблював у 1967–1987 роках.
3. Самокішук (“Пикуревський”) Юрій Миколайович, 1947 р. н. (село Космач, присілок Клифа) – мультиінструменталіст: весільний цимбаліст, кларнетист, фоярніст (супроводжує спів гостей під час застілля), бубніст.

4. Костюк Богдан Дмитрович, 1955 р. н. (село Космач, присілки Завоєли, Центр) – професійний столяр, майстер-виготовлювач фоярок, денцівок, бубнів, скрипаль (кожного року грає в капелі колядників).

5. Габорак (Пожоджук) Марія Василівна, 1938 р. н. (село Космач, присілок Центр) – донька В. Походжука (“Генца”). У 1976 році закінчила Ленінградську лісотехнічну академію. Від 1952 року – керівник лісокультурної бригади, лісник, технік-лісівник, помічник лісного, лісничий, бухгалтер Космацького лісництва (1983–1993), також писанкарка, вишивальниця, народна співачка.

1. *Котюк Богдан*. Музиканти весільних капел космацької традиції / Богдан Котюк // Друга конференція дослідників народної музики червоно-руських (галицько-володимирських) земель : теоретичні студії / упор. Б. Луканюк. – Львів : ЛДК імені Миколи Лисенка, 1991. – С. 28–39.

2. Скрипаль Кирило Линдюк (“Кирило Вітишин”) / Запис, підготовка до видання, вступна стаття Б. Яремко // CD. – Рівне, 2006.

3. *Яремко Богдан*. Творчий портрет скрипаля Василя Походжука / Богдан Яремко // Студії мистецтвознавчі. – Київ, 2005. – № 8 (12). – С. 93–102.

4. *Яремко Богдан*. Гуцульський скрипаль Василь Походжук (“Генц”) у спогадах музикантів його капели / Богдан Яремко // Науково-практична конференція до 125-річчя з дня народження К. В. Квітки : тези доповідей. – Рівне : РДГУ, 2005. – С. 8–14.

5. *Яремко Богдан*. Василь Походжук (“Генц”) у спогадах сучасників / Богдан Яремко // Бойківщина : науковий збірник. – Дрогобич : Коло, 2007. – Т. 3. – С. 514–519.

6. *Яремко Богдан*. Гуцульський скрипаль Василь Вардзарук (“Якобишин”) і його послідовники / Богдан Яремко // Етномузика : збірник статей та матеріалів на честь 60-річчя Б. Луканюка / упоряд. Ю. Рибак. – Львів : ЛДМА імені Миколи Лисенка, 2007. – Число 3. – С. 57–66.

7. *Яремко Богдан*. Космацький Паганіні Кирило Линдюк / Богдан Яремко // Гражда. – Львів, 2008. – № 1/18. – С. 48–50.

8. *Яремко Богдан*. Скрипаль Кирило Линдюк (“Вітишин”) – лідер космацько-шепітської традиції / Богдан Яремко // Етномузика : збірник статей та матеріалів / упоряд. Ю. Рибак. – Львів : ЛДМА імені Миколи Лисенка, 2009. – Число 5. – С. 91–100.

9. *Яремко Богдан*. Штрихи до творчого портрета гуцульського “музика” Миколи Думитрака / Богдан Яремко // Динаміка фольклорного виконавства : матеріали науково-практичної конференції. – Рівне : РДГУ, 2009. – С. 23–28.

ДОДАТКИ

Фото 1. Скрипаль Юрій Михайлович Книшук (“Штудер”) (1927–2007, село Космач, присілок Багна Андрійцево), цимбаліст Василь Дмитрович Бербеничук (“Грицачишин”) (1950 р. н., село Космач, присілок Погір), баяніст Володимир Миколайович Зварич (1964 р. н., село Космач), фоярніст Петро Васильович Мохначук (1955 р. н., село Космач, присілок Клифа). 1989 рік

Фото 2. Скрипаль Юрій Михайлович Книшук (“Штудер”), цимбаліст Дмитро Михайлович Бербеничук (“Грицачишин”) (1907–1981, село Космач, присілок Погір), фоярніст Запісяк Петро (1932–?, село Космач), бубніст Бербеничук Петро Павлович (1936 р. н.). 1960 рік

STROKES ON THE CREATIVE PORTRAIT OF THE LEADING VIOLINIST YURIY KNYSHUK (“SHTUDER”)

Bohdan JAREMKO

*Department of the Music Folklore,
Rivne State Humanitarian University,
7 M. Hvyliovoho str., 33000 Rivne, Ukraine,
tel.: (+380362) 63 31 74, e-mail: bojar@mail.rv.ua*

On the basis of information from the musician himself and his colleague Bohdan Yaremko the history of development and the 45-years career of Yuriy Knyshuk (“Shtuder”) (1927–2007) as an outstanding Hutsul violinist and “accompanist” of the Wedding Capella of the village Cosmach, Kossov district, Ivano-Frankivsk region is reported.

Key words: folk fiddler, Yuriy Knyshuk (“Shtuder”). Hutsul’shchyna, instrumental music.

ШТРИХИ К ТВОРЧЕСКОМУ ПОРТРЕТУ ЛИДЕРА-СКРИПАЧА ЮРИЯ КНЫШУКА (“ШТУДЕРА”)

Богдан ЯРЕМКО

*Кафедра музыкального фольклора,
Ривнэнский государственный гуманитарный университет,
ул. М. Хвильевого, 7, 33000 Ривне, Украина,
тел.: (+380362) 63 31 74, e-mail: bojar@mail.rv.ua*

На базе информации, полученной от самого музыканта и его коллег, описано становление и 45-летний творческий путь выдающегося гуцульского скрипача и “концертмейстера” свадебной капеллы села Космач Косовского района Ивано-Франковской области Юрия Михайловича Кнышука (“Штудера”) (1927–2007).

Ключевые слова: народный скрипач, Юрий Кнышук (“Штудер”), Гуцульщина, инструментальная музыка.

Стаття надійшла до редколегії 19.11.2009
Прийнята до друку 29.01.2010